

شکوفایی خلاقیت در دانش آموزان ابتدایی

مؤلفان:

رعنا پرتوی، فرح دوز نری، معصومه امیری ینگجه
ثریا دشتی بحرآباد، نگار یزدانی

عنوان و نام پدیدآور	شکوفایی خلاقیت در دانش‌آموزان ابتدایی / مؤلفان رعنا پرتوی و ... دیگران
مشخصات نشر	اردبیل، نشر نایاب، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	۸۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۶۱۱-۳۰-۱
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	مؤلفان رعنا پرتوی، فرح روز پرتوی، معصومه امیری ینگجه، ثریا دشتی بقرآباد، نرگس یزدانی.
یادداشت	کتابنامه
موضوع	خلاقیت در کودکان - راهنمای آموزشی (ابتدایی)
موضوع	Creative ability in children - Study and teaching (Elementary)
موضوع	خلاقیت
موضوع	Creative ability
شناسه افزوده	پرتوی، رعنا، ۱۳۴۸-
رده بندی کنگره	۱۳۹ ش ۸/خ ۷۷۲/ BF
رده بندی دیویی	۱۵۲/
شماره کتابشناسی ملی	۶۶۰۰۰۶

شکوفایی خلاقیت در دانش‌آموزان ابتدایی

مؤلفان: رعنا پرتوی، فرح روز پرتوی، معصومه امیری ینگجه

ثریا دشتی بقرآباد، نرگس یزدانی

ناظر فنی: مهناز امیری ینگجه

ویراستار علمی: رعنا پرتوی ویراستار ادبی: فرح روز پرتوی

ناشر: انتشارات نایاب

صفحه آرا: ثریا دشتی بقرآباد

طراح روی جلد: نرگس یزدانی

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

نوبت و سال چاپ: اول - ۱۳۹۶

ISBN: 978-600-8611-30-1

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۱۱-۳۰-۱

قیمت: ۱۲۵۰۰۰۰ ریال

صحافی: افق

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

پیشگفتار

اگرچه تمدن و فرهنگ بشری نتیجه تلاش همه آدمیان در تمام دوران‌هاست. اما غنا و عظمت آن را مدیون گروه کوچکی از انسان‌ها هستیم که کاشف، مخترع، هنرمند یا متفکر نامیده می‌شوند. از کشف آتش تا اختراع رادیو و سفینه‌های فضایی، از نقاشی‌های دیواری در غارها تا آثار هنرمندانی نظیر کمال‌الملک و از اولین آثار مکتوب تا نوشته‌ها و سروده‌های فردوسی همه محصول کار و اندیشه‌ی خلاق آدمی بوده و دوام آن نیز بدون بهره‌گیری از خلاقیت که عالی‌ترین عملکرد ذهن انسان محسوب می‌شود، غیرممکن خواهد بود (برات، ۱۳۸۲).

روان‌شناسان، متخصصان آموزش و پرورش به این نکته توجه دارند که موضوع خلاقیت، موضوعی پراهمیت و تربیتی است. «سقراط» هدف اصلی تعلیم و تربیت را «پرورش نیروی تفکر در انسان ذکر کرده است». (جلیل، ۱۳۸۲، ص ۲). تمام خلاقیت‌ها و نوآوری‌های امروز متأثر از آموزش و پرورش و نیروی خلاق آن است. آنچه امروز دیده می‌شود حاصل کار دست‌اندرکاران دیروز است و تولید فردا نشأه خلاقیت امروز خواهد بود.

در جوامع امروزی داشتن افرادی خلاق و پرورش امری حیاتی است. زندگی پیچیده‌ی امروزی ما هر لحظه در حال نو شدن است و خلاقیت و نوآوری، ضرورت استمرار زندگی فعال است. انسان برای خلق نشاط و پویایی نیازمند ابتکار است، امروز شعار «تابودی در انتظار شماست مگر این‌که خلاق و نوآور باشید» در بسیاری همه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران است. و مدیران آموزش و پرورش از آنجایی که وظیفه فراهم آوردن زمینه رشد و پرورش و خلاقیت و نوآوری کودکان و همچنین استفاده صحیح و جهت‌دار از استعدادها و توانایی‌های آن‌ها را برعهده دارند؛ فرصت زمینه‌سازی رنگی، اقتصادی، اجتماعی و... را در اختیار دارند. خلاقیت، فعالیت‌ی فکری و در عین حال مبتنی بر اطلاعات است. اگر تفکر را عامل یا جریان اصلی خلاقیت بدانیم، اطلاعات نیز ماده اولیه یا اساسی آن محسوب می‌شود. نکته حائز اهمیت آن است که اندیشه‌های حاصل از خلاقیت (پردازش متفکرانه اطلاعات) باید به گونه‌ای پرورش یابد که در ارتباط با شرایط دنیای واقعی به نوآوری در آموزش و پرورش بینجامد. تا قرن اخیر، بسیاری بر این باور بودند که ابداع خلاقیت یک خصوصیت ذاتی است و برخی افراد با این توانایی متولد می‌شوند. امروز ثابت شده است که این استعداد در نوع بشر به اندازه‌ی حافظه عمومیت دارد و می‌توان آن را با

کاربرد اصول و فنون معین و ایجاد طرز تفکرهای جدید و ایجاد محیطی مناسب داد(جلیلی، ۱۳۸۲، ص ۳). این رسالت بزرگ را مدارس، این وظیفه را معلمین با روش‌های تدریس مناسب، برخورد شایسته، همچنین بکارگیری به موقع سایر عوامل می‌توانند تحقق بخشد. یکی از اهدافی که آموزش و پرورش به آن باید به آن بپردازد، پرورش توانایی تفکر در یادگیرندگان(دانش‌آموزان) است(مهرمحمدی، ۱۳۶۹).

مقدمه:

خلاقیت یک موهبت الهی است. از آنجایی که اساس پیشرفت جوامع و مانع وابستگی آنان به بیگانگان است. همه جوامع به افراد خلاق نیاز مبرم دارند. آنچه مهم است فراهم نمودن شرایط رشد و بالندگی و حذف موانع تفکر خلاق در نظام آموزش و پرورش است. معلمان می‌توانند با خلاق بودن خود، خلاقیت را در دانش‌آموزان نیز پرورش دهند. با پرورش خلاقیت در دانش‌آموزان، می‌توان دید آنان را نسبت به محیط اطراف گسترش داد. بیش آنان را دقیق‌تر کرد و نگاه آنان را به محیط پیرامون، همراه با تفکر منطقی رشد داد. افراد خلاق به منزله نیروهای جهش‌یافته‌ای هستند که توان و رشد جامعه را در دست دادند. رابطه جامعه با خلاقیت به منزله رابط روح با بدن است. بنابراین شناخت خلاقیت اجتماع بشری را به وجود و نشاط می‌آورد. بسیار عاقلانه به نظر می‌رسد که به جای غرامت عقب‌ماندگی از شناخت پرورش خلاقیت و حذف عوامل بازدارنده‌ی آن هزینه بپردازیم (حسنی، ۱۳۸۰، ص ۱۲). پرورش خلاقیت کودکان کار آسانی نیست و نیاز به اعتقاد، عزم راسخ و تعهد والدین، معلمان و مربیان دارد. تمام کودکان نمونه‌های خارق‌العاده‌ای هستند. آن‌ها می‌توانند حلقه‌ی زنجیره در بزرگی نیز می‌توانند خلاق باقی بمانند. خلاقیت تنها مختص افراد «استثنایی» و «تیزهوش» نیست هر چند ممکن است این افراد دارای نیروی بالقوه بیشتری برای استفاده در راه‌های خلاق باشند (قاسم زاده، ۱۳۷۷، ص ۷). خلاقیت، به عنوان تجسم و پیش‌بینی و ایجاد ایده‌ها، نو، ویژگی ممتاز انسان از حیوان و ماشین‌های رایانه‌ای تلقی می‌شود و نقش بنیادی آن در یابی جامعه و رشد اقتصادی و تکامل فرهنگ محسوس است. بنابراین لازم است ما سر پی دانش‌آموزانی باشیم که تعلیم و تربیت را تلاش در جستجوی معنا تلقی کنند. نه جمع‌آوری نم‌های قبولی؛ تحقق را دوست داشته باشند، به کشف رشته‌های جدید فکری دست زنند؛ بدانند چطور وقت خود را تنظیم کنند. خوب بخوانند، از منابع دانش به طور مؤثر استفاده کنند و در انجام دادن تعهداتی که از عضویت آن‌ها در مدرسه ناشی می‌شود کوشا باشند (رابرت بیلر، ۱۹۸۹، ص ۳۹۱). اکنون این واقعیت غیر قابل انکار است که تقریباً همه کودکان می‌توانند خلاق‌تر شده و با خلاق‌تر شدن زندگی درخشان‌تری را ادامه داده و با یکدیگر بهتر زندگی کنند (السیورن، ۱۹۹۲). متأسفانه در مدارس کنونی، معلمان می‌کوشند تا اطلاعات وسیع و پراکنده را از دل فرهنگ‌ها و دایره‌المعارف‌ها بیرون بکشند و به ذهن کودکان منتقل نمایند.

آن‌ها دانش را با اطلاعات آشفته اشتباه گرفته‌اند چون دانش باید تدبیری باشد که فرد را هنگام برخورد با مسائل زندگی هدایت کند، نه این که او را وادار به حفظ کردن تدبیرهای پیشینیان نماید در جهانی که با تغییرات سریع و پرشتاب همراه است، پیش‌بینی این‌که در آینده چه دانش‌های برای برخورد با محیط لازم است، کاری بس مشکل و در عین حال ضروری می‌باشد. دانش نظری محض که با فعالیت‌های عملی کودکان ارتباط نداشته باشد، نه تنها سودی ندارد بلکه زیان‌بار نیز می‌باشد. پس اطلاعاتی که از فعالیت کودک نشأت نگیرد و با عمل توأم نباشد برای او بی‌معناست. دانش نظری، پلی است که ذهن کودک را از شک و تردید به کشف و یقین می‌رساند. این پل نمی‌تواند شخص را به حرکت وادارد ولی عبور او را تسهیل می‌کند. کودک را واجد دانش نمی‌کند، بلکه او را در راه کسب دانش تحریک می‌کند. مجموعه اطلاعاتی که در کتاب‌های درسی می‌آید برای کودک عصر ما دانش نیست بلکه محرکی است. بسوی دانش و محرک به خودی خود ارزشی ندارد، بلکه ارزش آن در پاسخی است که در ذهنش پدید می‌آورد (حسنی، ۱۳۸۰، ص ۲). بنابراین بهتر است به جای آنکه به فکر افزایش اطلاعات و یادگیری‌های دانش‌آموزان باشیم به اصلاح و تغییر نظام آموزشی پرداخته شود تا روند های آموزشی و تربیتی بهبودی یابند و مسیر آموزش به سمت پرورش افراد خلاق و مولد اطلاعات تغییر یابد تا با امکانات موجود دستاوردهای بزرگی در جامعه بدست آید. نظام تعلیم و تربیت باید به دانش‌آموزان کمک کند تا درک عمیقی از جهان بدست آورند و آن‌ها را به ادامه یادگیری مشتاق کنند. چه باید کرد که یادگیری بیشتر هدف باشد تا وسیله (مثلاً وسیله برای کسب نمره‌های بالا)؟ معلمان چگونه می‌توانند آموزش را طوری تنظیم کنند تا دانش‌آموزان در کلاس‌های خود را نه با آهی حاکی از خلاص شدن و نه با فکر فراموش کردن همه آنچه یاد گرفته‌اند، بلکه با شوق به یادگیری هر چه بیشتر درک کنند؟ چگونه می‌توانند رویه‌هایی را که موجب از بین رفتن خلاقیت در سال‌های اول مدرسه می‌شود از بین ببرند و به جای آن، دانش‌آموزان را تشویق کنند تا خود را آزادانه و از راه‌های بدیع و شخصی بیان کنند؟ چگونه معلمان می‌توانند دانش‌آموزان را تشویق کنند تا افکار خود را با هم در میان بگذارند، نه اینکه آن‌ها را مخفی کنند تا فرصت برتری خود از دیگران را به مخاطره نیندازند؟ چگونه معلمان می‌توانند همکاری، درک دوجانبه، همدردی و دلسوزی را تشویق کنند؟ دانش‌آموز به «حفظ کردن و پس‌دادن» و اجبار به تحویل صرف آنچه معلم می‌خواهد کاست؟ چگونه معلمان

می‌توانند تفکر مستقل را در دانش‌آموزان تشویق کنند؟ (رابرت بیلر، ۱۹۸۹، ص ۴۰) معتقد است که اولین هدف معلمان باید این باشد که کاری کنند دانش‌آموزان در اضطراب به کار بردن آنچه آموخته‌اند نباشند و مشتاق باشند که بیشتر بیاموزند. در شرایط کنونی، خلاقیت نه یک ضرورت، بلکه شرط بقاست. بنابراین نظام آموزشی بر تربیت و پرورش افرادی که قادر به حل خلاق مسائل غیر قابل پیش‌بینی باشند تأکید می‌ورزد (قاسم زاده، ۱۳۷۳). بررسی رابطه بین خلاقیت و آموزش نشان می‌دهد که بر خلاف دیدگاه نظریه‌پردازان گذشته که خلاقیت را توانایی ارثی و ذاتی تلقی می‌کردند، امروزه می‌توان آن را به ویژه برای کودکان و نوجوانان آموزش داد. مطالب فوق بیان‌کننده‌ی تأثیر متفاوت روش‌های گوناگون تدریس در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان همچنین آموزش‌پذیر بودن آن می‌باشد. بنابراین شناسایی و حذف موانع تفکر خلاق در مدارس از اهمیت و ضرورت خاصی برخوردار است. در این کتاب قصد بر این است که به موانع تفکر خلاق در دانش‌آموزان پرداخته شود و عوامل افزایش‌دهنده خلاقیت در کودکان را مورد بررسی قرار دهد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: ماهیت خلاقیت

۲	ماهیت خلاقیت
۲	روند شکل‌گیری خلاقیت
۴	تعاریف موجود از خلاقیت
۷	موانع خلاقیت در محیط کار
۱۰	ویژگی‌های افراد خلاق
۱۰	رشد خلاقیت در بچه‌ها
۱۱	خلاقیت به عنوان یک مهارت
۱۲	خلاقیت به عنوان یکسری ویژگی‌های شخصیتی
۱۲	خلاقیت به عنوان یکسری شرایط محیطی

فصل دوم: خلاقیت از دیدگاه‌های مختلف

۱۴	خلاقیت از دیدگاه‌های مختلف
۱۴	نشانه‌های شناختی خلاقیت
۱۹	تأثیر ویژگی‌های فردی بر خلاقیت
۲۱	اجزای تشکیل دهنده خلاقیت
۲۲	فرزندان خلاق خود را بشناسیم
۲۵	کودکان ۳ تا ۶ ساله در راه زندگی خلاق
۲۶	بازی‌های رقابت انگیز برای کودکان خلاق
۲۹	تنوع خلاقیت‌ها
۲۹	به صدای کودکان گوش بسپاریم

فصل سوم: مراحل خلاقیت

۳۴	مراحل خلاقیت
۳۵	ماهیت رشد خلاقیت

۳۶	الگوی توزیع خلاقیت
۳۷	ضرورت آگاه سازی خانواده
۳۷	چگونه خلاقیت کودکان را افزایش دهیم
۳۹	لزوم پرورش خلاقیت کودکان
۴۰	موانع رشد خلاقیت
۴۰	عوامل درونی
۴۱	بستر سازی برای رشد خلاقیت
۴۴	کنجکاری کودکان را تقویت کنید
۴۷	نتیجه گیری
۴۹	فصل چهارم: نقش معلم در پرورش خلاقیت دانش آموزان
۵۰	نقش معلمان در پرورش خلاقیت دانش آموزان
۵۲	خلاقیت و یادگیری در کودکان
۵۳	استفاده از خلاقیت کودکان مهم ترین راهکار حفظ محیط زیست
۵۷	فصل پنجم: موانع خلاقیت
۵۸	موانع خلاقیت
۵۸	الگوهای فردی آسیبزا
۵۹	الگوهای خانوادگی آسیبزا
۵۹	الگوهای آموزشگاهی آسیبزا
۶۱	الگوهای اجتماعی آسیبزا
۶۱	عوامل مؤثر در پرورش خلاقیت
۶۱	الگوهای فردی زمینه ساز
۶۳	الگوهای خانوادگی زمینه ساز
۶۵	الگوهای آموزشگاهی زمینه ساز
۶۷	الگوهای اجتماعی زمینه ساز
۷۰	صفات مشخصه افراد بسیار خلاق
۷۱	محل تقاطع خلاقیت
۷۲	تأثیر روش تدریس معلم بر خلاقیت دانش آموزان

۷۳	روش تدریس سخنرانی
۷۳	نکات ضعف روش سخنرانی
۷۴	نکات قوت روش سخنرانی
۷۴	رابطه بین روش تدریس سخنرانی و خلاقیت دانش‌آموزان
۷۵	روش‌های تدریس گرایانه
۷۷	ارزشیابی نهایی
۷۷	چرا بسیاری از دانش‌آموزان از امتحان می‌ترسند؟
۷۷	اهداف ارزشیابی نهایی (امتحان)
۷۸	رابطه ارزشیابی نهایی و خلاقیت
۷۹	موانع خلاقیت
۷۹	والدین
۷۹	مدرسه
۸۰	نقش‌های جنسی
۸۰	جامعه، سنت و فرهنگ
۸۱	منابع و مأخذ
۸۲	الف) منابع فارسی
۸۴	ب) منابع انگلیسی